

BO'LAJAK KIMYO FANI O'QITUVCHILARINING EKOLOGIK TA'LIM-TARBIYANI AMALGA OSHIRISHGA TAYYORLASH**U.G'.Abdullayeva***FDU Kimyo kafedrası o'qituvchisi*

Har bir fan o'qituvchisi o'z fani bo'yicha mukamal bilim, malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishi zarur. Kimyo fani asosida ko'rib chiqsak, kimyo fani o'qituvchisi kimyoviy bilimlar va amaliy uslublardan tashqari bolalarning yoshiga qarab psixologiyasini bilishi va oldindan bilim berishning hamma bosqichlarini amalga oshirish uslublarini mukammal egallashi kerak. O'zi dars beradigan fanning didaktik asoslarini bilib, bilimni berish umumiy uslublarini bolalar yoshlarini hisobga berib, o'zining hayotiy tajribasiga asoslanib bilimni yetkazishi lozim. Bo'lajak fan o'qituvchisi boshqalar tajribalarini quruq nusxa qilmasdan, o'zining tajribasi bilan to'ldirishi zarur va natijada o'quv jarayoni mukamallashadi chunki har bir inson o'ziga xos uslub va shaxsiy xislatlarga ega. Yuqorida ta'kidlab o'tilgan zamonaviy sharoitlarda kimyo o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini doimiy o'zgarib borayotgan sharoitda ilg'or xorijiy tajribalarni o'rgangan holda, oliy ta'lim muaccacacida ularning kasbiy kompetentligini o'ziga xos jihatlari, pedagogik shart-sharoitlari, mazmuni va tuzilmaci, aniqlash metodikasini takomillashtirish mezonlari va shakllanganlik darajalari, texnologiyasi, didaktik asoslarini ishlab chiqish, shakl, metod, vocitalari, modeli, o'qitish cifatining camaradorligini oshirish, shuningdek, oliy ta'lim muaccacalarida faoliyat ko'rsatadigan kimyo o'qituvchilarini kasbiy kompetentligini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirishning nazariy va amaliy asoslarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kacb etadi.

Ta'lim – pedagogik jarayonning muhim tarkibi bo'lib, o'quvchi-talaba bilan o'qituvchi (pedagog) ning shaxsga yo'naltirilgan o'zaro munosabatlari hisoblanadi. Ijtimoiy bilimga teng bo'lgan pedagogik texnologiyalarning tashkil topishida fanning roli ortib bormoqda. Hozirda ko'plab olimlarimiz tomonidan turli metod, texnologiya va innovatsiyalar dars jarayoniga tadbiiq etilib kelinmoqda. Pedagogik texnologiyalardan majburan foydalanish mumkin emas. Aksincha, tajribali pedagoglar tomonidan asoslangan yoki ular tomonidan qo'llanilayotgan ilg'or texnologiyalardan maqsadga muvofiq foydalanish bilan birga, ularni ijodiy rivojlantirish maqsadga muvofiqdir. Bugungi kunda bir qator rivojlangan mamlakatlarda o'quvchilarning o'quv va ijodiy faolliklarini oshiruvchi hamda ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida katta tajriba to'plangan. Xususan pedagog olim V.P.Bespalko pedagogik texnologiyani “amaliyotga tatbiiq qilinadigan muayyan pedagogik tizim loyihasi” deya ta'riflaydi hamda asosiy diqqatni o'quv pedagogik jarayonni oldindan loyihalashga qaratadi. N.F.Talzina esa pedagogik texnologiyaning “fan va amaliyot oralig'ida muayyan tamoyillarni olg'a suruvchi metodlar ishlab chiqaruvchi, ularni izchil qo'llash kabi masalalarni hal etishga yo'naltirilgan mustaqil fan” bo'lishi lozimligini qayd etadi va hokazo.

Hamkorlikda o'qitish texnologiyasida o'quvchilarni hamkorlikda o'qitishni tashkil etishning bir necha metodlari mavjud: 1. Guruhda o'qitish (R.Slavin) da o'quvchilar teng sonli ikki guruhga ajratiladi. Har ikkala guruhda bir xil topshiriqni bajaradi. Guruhda a'zolar o'quv topshiriqlarini hamkorlikda bajarib, har bir o'quvchi mavzudan ko'zda tutilgan bilim,

ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishga e'tiborni qaratadi. Hamkorlikda o'qitish texnologiyasi mualliflaridan biri bo'lgan R.Slavinning ta'kidlashicha, o'quvchilarga topshiriqlarni hamkorlikda bajarish uchun ko'rsatma berilishi yetarli emas. O'quvchilar tom ma'nodagi hamkorlik, har bir o'quvchining qo'lga kiritgan muvafaqqiyatidan quvonish, bir-biriga sidqidildan yordam berish hissi, qulay ijtimoiy-psixologik muhit vujudga kelishi zarur. Mazkur texnologiyada o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish sifatini aniqlashda ularni bir-biri bilan emas, balki har bir o'quvchining kundalik natijasi avval qo'lga kiritilgan natija bilan taqqoslanadi. Shundagina o'quvchilar o'zining dars davomida erishgan natijasi komandaga foyda keltirishini anglagan holda mas'uliyatni his qilib, ko'proq izlanishga, bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishga intiladi. Hamkorlikdagi faoliyat usuli deganda, o'qituvchi bilan o'quvchining birgalikdagi hatti-harakatlarining tizimini tushunish kerak. Bunday xatti-harakat o'qituvchining o'quvchiga ko'rsatadigan yordamidan boshlanadi; O'quvchilarning faolligi asta-sekin o'sib borib, butunlay ularning o'zi boshqaradigan amaliy va aqliy harakatiga aylanadi; o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasidagi munosabata esa sheriklik pozitsiyasi xususiyatiga ega bo'ladi. Pedagogika - psixologiya fanida hamkorlikning 8 ta shakli mavjud. Ular quyidagilardan iboratdir: - faoliyatga kirish; - mustaqil harakatlar o'qituvchi bilan o'quvchi hamkorlikda bajaradilar; - o'qituvchi harakatni boshlab beradi va unga o'quvchini jalb etadi; - taqlid harakatlari (o'qituvchidan ibrat olgan o'quvchi ana shu namuna asosida harakat qiladi); - madad harakatlari (o'qituvchi o'quvchiga oraliq maqsadni va unga erish usullarini tanlashda yordam beradi va oxirgi natijani nazorat qiladi); - o'zini - o'zi boshqarish harakatlari (o'qituvchi umumiy maqsadni ko'rsatishda oxirgi natijani baholashda ishtirok etadi); - o'zini - o'zi ko'rsatuvchi harakatlar; - o'zini - o'zi uyushtiruvchi harakatlar.

Umumiy va o'ziga xos xususiyatini ajratish uchun A.B.Xutorskoy ko'pincha sinonimlar sifatida ishlatiladigan "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalarini farqlashni taklif qiladi. Muallif ta'kidlashicha, kompetensiya shaxsning o'zaro aloqador sifatleri yig'indisi (bilim, ko'nikma, malaka, faoliyat usullari) muayyan obyektlar va jarayonlar bilan bog'liq holda aniqlangan va ularga nisbatan yuqori sifatli mahsuldor faoliyat munosabati uchun zarur bo'lgan avvaldan belgilangan ta'limiy talablarga o'quvchini tayyorlash. Kompetentlik - bu shaxsga tegishli kompetensiyalarga ega bo'lish, shu jumladan uning shaxsiy sifatleri (xarakteristikasini) tarkibiga kirgan munosabat va faoliyat predmeti. Ularni umumlashtirgan xolda kompetentlikni muvaffakiyatli faoliyat yuritishga umumiy kobiliyat va kasbiy tayyorgarlikda namoyon bo'luvchi bilim, tajriba va ko'nikmalarga asoslangan integrallashgan bir qator sifatlar majmui deb ta'rif berish mumkin. Fikrimizcha, kompetensiya va kompetentlik tushunchalari o'zaro bog'lik bulib, bilim, malaka va ko'nikma tushunchalarini uzida mujassamlashtiradi, shaxsning maksadga yunaltilganligi, muammolarni chukur xis kila olishi, sinchkovlikni namoyon etishi, kreativ fikrlashga ega bo'lishi kabi sifatleri uz ichiga oladi.

Zamonaviy texnologiyalarning shunday turiga molulli o'qitish texnologiyasi kiradi. Modulli o'qitish texnologiyasining maqsadi - ta'lim dasturlari mazmunini turli ketma-ketlikda, turli tezlik va hajmda, alohida o'quv modullaridan individual qiziqish va imkoniyatlaridan kelib chiqib, ta'lim jarayoni sub'ektlarining o'zlashtirishi uchun tanlov sharoitini yaratishdan iborat. Hozirgi paytda kompetent yondashuv asosida O'zbekiston Respublikasi oliy pedagogika maktabi ta'lim jarayoni uchun Oliy kasbiy ta'lim Davlat standartleri ishlab

chiqilgan va joriy qilingan, unda kutiladigan ta'lim natijalari sifatida universal va kasbiy kompetensiyalar belgilab qo'yilgan. Davlat ta'lim standarti asosini modulli-kompetent yondashuv tashkil qiladi va u ish beruvchi talablariga moslangan hamda o'quv texnologiyalari, o'quv dasturlari, o'quv rejalari uchun asos vazifasini ham o'taydi. Pedagogik ta'lim bakalavrining umummadaniy hamda kasbiy kompetenligini pedagog sifatida shakllantirish uchun uning pedagogik bilim va ko'nikmalarini, ta'lim jarayoni muammolarini anglab yetishini ta'minlash lozim.